

O‘ZBEKISTON EKOLOGIK QONUNCHILIGIDA BARQAROR RIVOJLANISH TAMOYILLARI: TAHLIL VA TAKLIFLAR

Abdurofiyeva Nodirabonu

Termiz davlat universiteti

Yuridik fakulteti 3-kurs talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada O‘zbekiston Respublikasining ekologik qonunchiligida barqaror rivojlanish tamoyillarining ifodalanish darajasi tahlil qilinadi. Xususan, Ekologik kodeks va boshqa asosiy huquqiy hujjatlarda atrof-muhitni muhofaza qilish, tabiiy resurslardan oqilona foydalanish, iqlimga moslashuv kabi tamoyillar qanday aks ettirilgani o‘rganiladi. Shuningdek, BMTning 2030-yilgacha mo‘ljallangan Barqaror rivojlanish maqsadlari (BRM) bilan milliy qonunchilik o‘rtasidagi uyg‘unlik baholanadi. Tadqiqot natijasida mavjud huquqiy bo‘shliqlar aniqlanib, milliy qonunchilikni global tamoyillar bilan uyg‘unlashtirish bo‘yicha takliflar ishlab chiqiladi.

Kalit so‘zlar: Barqaror rivojlanish, ekologik qonunchilik, BMT BRM, O‘zbekiston, huquqiy uyg‘unlik, Ekologik kodeks, ekologik siyosat, atrof-muhit.

Barqaror rivojlanish bugungi dunyo hamjamiyatining strategik maqsadi bo‘lib, iqtisodiy, ijtimoiy va ekologik muvozanatni saqlash orqali hozirgi va kelajak avlodlar manfaatini himoya qilishga qaratilgan. 2015-yilda Birlashgan Millatlar Tashkiloti tomonidan qabul qilingan 17 ta Barqaror rivojlanish maqsadlari (BRM) dunyo mamlakatlari oldiga muayyan vazifalarni qo‘ydi.

O‘zbekiston Respublikasi ham ushbu global maqsadlarni qo‘llab-quvvatlab, ularni milliy qonunchilik va strategik hujjatlarda aks ettirishga harakat qilmoqda. Shuningdek, 2023-yilda qabul qilingan **Ekologik kodeks** barqaror rivojlanish konsepsiyasini huquqiy asosda mustahkamlashda muhim qadam bo‘ldi. Ushbu maqolada aynan ekologik qonunchilik doirasida barqaror rivojlanish

tamoyillarining ifodalanish darajasi, mavjud muammolar va ularni hal etish yo‘llari tahlil qilinadi.

Tadqiqot huquqiy hujjatlarni tahlil qilish, normativ huquqiy bazani BMT BRM bilan solishtirish, shuningdek, huquqiy bo‘shliqlarni aniqlash va takliflar ishlab chiqish usullariga tayandi. O‘zbekiston Respublikasi Ekologik kodeksi, “Atrof-muhitni muhofaza qilish to‘g‘risida”gi Qonun, davlat strategiyalari, Prezident farmonlari va xalqaro hujjatlar asosiy tahlil ob’ektlari sifatida tanlandi.

Barqaror rivojlanish tamoyillarining qonunchilikdagi ifodasi

O‘zbekiston Respublikasining Ekologik kodeksida quyidagi barqaror rivojlanish tamoyillari belgilangan:

- **Ekotizimni saqlash va tiklash**
- **Tabiiy resurslardan oqilona foydalanish**
- **Kelajak avlodlar manfaatlarini inobatga olish**
- **Atrof-muhitga zarar yetkazmaslik (zarar bermaslik printsipli)**
- **Iqlim o‘zgarishiga moslashuv choralarini ko‘rish**

Bular BMT BRMdan quyidagilari bilan bevosita bog‘liq:

- **BRM-6:** Toza suv va sanitariya
- **BRM-12:** Mas’uliyatli iste’mol va ishlab chiqarish
- **BRM-13:** Iqlim bo‘yicha harakatlar
- **BRM-15:** Quruqlikdagi ekotizimlarni himoya qilish

Qonunchilikdagi muammolar va nomuvofiqliklar

Tahlil jarayonida quyidagi kamchilik va bo‘shliqlar aniqlandi:

- **BRM terminologiyasi va indikatorlari** milliy qonunchilikda aniq aks etmagan.
- Barqaror rivojlanish **strategik tamoyil sifatida** tan olingan bo'lsa-da, huquqiy majburiyat darajasiga yetkazilmagan.
- Ekologik masalalarda **fuqarolik jamiyatining ishtiroki** qonunlarda sust ifodalangan.
- **Monitoring va baholash tizimi** BRM talablariga to'liq javob bermaydi.
- BRM bo'yicha milliy **hisobot berish huquqiy asosga ega emas**.

BRMga integratsiya bo'yicha institutsional muammolar

Barqaror rivojlanish tamoyillarini qonunchilikka muvaffaqiyatli integratsiya qilish uchun faqat qonun chiqaruvchi darajadagi harakatlar emas, balki ijro etuvchi va nazorat qiluvchi tuzilmalarning ham ishtiroki zarur. O'zbekistonda davlat ekologiya qo'mitasi, Suv xo'jaligi vazirligi, Sog'liqni saqlash vazirligi, Energetika vazirligi BRMga daxldor bo'lgan sohalarda faoliyat yuritadi. Ammo bu idoralar o'rtasida koordinatsiyaning sustligi, aniq funksional bo'linishning yo'qligi va yagona monitoring tizimining shakllanmaganligi BRMga to'laonli uyg'unlashuvni sekinlashtirmoqda.

Shuningdek, mahalliy hokimiyat organlarining ekologik qarorlar qabul qilishdagi vakolati cheklangan, ularning barqaror rivojlanish bo'yicha hisobotlar tayyorlash amaliyoti yo'q. Bu esa markaz va hududlar o'rtasida nomutanosibliklarni keltirib chiqaradi.

Fuqarolik jamiyati va xususiy sektor ishtirokidagi bo'shliqlar

BMT BRMga ko'ra, barqaror rivojlanishga erishishda **fuqarolik jamiyati, NNTlar va xususiy sektor** ishtiroki hal qiluvchi omillardan biridir. Ammo O'zbekistonda ekologik masalalarda fuqarolik jamiyati faolligi sezilarli darajada

past: ekologik nazorat, jamoaviy ekologik monitoring, ommaviy ekologik ta'lim va targ'ibot dasturlari yetarli emas.

Xususiyl sektor esa barqaror rivojlanishga qaratilgan texnologiyalar, yashil investitsiyalar, chiqindilarni kamaytirish va qayta ishlash bo'yicha keng miqyosda rag'batlantirilmagan. Ekologik soliq yengilliklari, kreditlar yoki yashil obligatsiyalar kabi mexanizmlar hali qonunchilikda aniq shakllanmagan.

O'lchov indikatorlarining yetishmasligi

BRM yondashuvining asosiy jihatlaridan biri – **aniq, o'lchanadigan va monitoring qilinadigan indikatorlar tizimidir**. O'zbekiston ekologik qonunchiligida esa indikatorlar ko'proq umumiy va deklarativ bo'lib, amaliy natijalarni baholashga imkon bermaydi.

Masalan, "biologik xilma-xillikni saqlash" yoki "resurslardan oqilona foydalanish" kabi tushunchalar qonunchilikda mavjud bo'lsa-da, ularni qanday mezonlar orqali o'lchash, qanday

Iqlim o'zgarishi kontekstida BRMga moslashuv

Iqlim o'zgarishi barqaror rivojlanish bilan chambarchas bog'liqdir. BRM-13 (iqlim bo'yicha chora-tadbirlar) doirasida O'zbekiston Parij kelishuviga qo'shilgan va milliy darajadagi hissalarini (NDC) belgilagan. Biroq bu majburiyatlar ekologik qonunchilikda huquqiy kuchga ega hujjat sifatida tan olinmagan.

Milliy qonunchilikda iqlimga moslashuv, uglerod chiqindilarini kamaytirish, yashil energetika texnologiyalarini rivojlantirish, atrof-muhitga "nol zarar" tamoyili asosida yondashish kabi jihatlar hali mustahkam huquqiy normaga aylantirilmagan.

Xalqaro tajribadan ko‘rinadiki, ko‘plab davlatlar (Norvegiya, Germaniya, Janubiy Koreya) BRMga muvofiqlikni qonun chiqarish bosqichida tekshirish tizimini joriy etgan. Bunday tizim orqali har bir qonun loyihasi barqaror rivojlanish maqsadlariga qanday ta’sir qilishini baholash mumkin.

O‘zbekistonda barqaror rivojlanishga oid strategik hujjatlar mavjud bo‘lsa-da, ularni huquqiy jihatdan kuchli normativ vositalarga aylantirish zarur. Shu bilan birga, ekologik siyosatga doir qarorlar jamoatchilik bilan ochiq muhokama qilinmasligi va fuqarolarning real ishtiroki cheklangani qonunchilikdagi yana bir muammoli jihat hisoblanadi.

Barqaror rivojlanishni huquqiy mexanizmlar orqali rag‘batlantirish uchun parlament nazorati, sud amaliyoti, ijtimoiy tahlillar va raqamli monitoring tizimlari bilan kuchaytirilgan yondashuv talab etiladi.

O‘zbekiston ekologik qonunchiligida barqaror rivojlanish tamoyillari qisman aks ettirilgan bo‘lsa-da, bu yondashuv tizimli va ko‘p darajali yondashuvdan yiroq. Ekologik kodeksda BRMga mos tamoyillar mavjud, biroq ularning bajarilishi va natijadorligi huquqiy kafolatlar bilan to‘liq ta’minlanmagan.

Takliflar:

1. **“Barqaror rivojlanish to‘g‘risida” alohida qonun** ishlab chiqilishi lozim.
2. Milliy qonunchilikda **BRM terminlari va indikatorlarini rasmiylashtirish** zarur.
3. Har bir yangi qonun loyihasini **BRMga ta’siri bo‘yicha baholash tizimi** joriy etilishi kerak.
4. **Fuqarolarning ishtiroki va ekologik axborot ochiqligini** qonuniy kafolatlash.

5. Ekologik qonunchilikda **javobgarlik, monitoring va jamoatchilik nazorati** mexanizmlarini kuchaytirish.
6. BRMga oid milliy hisobotlarni **qonuniy va institutsional jihatdan majburiy** etish.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. BMT. *Transforming our World: The 2030 Agenda for Sustainable Development*, 2015.
2. O‘zbekiston Respublikasi Ekologik kodeksi, 2023.
3. “Atrof-muhitni muhofaza qilish to‘g‘risida”gi Qonun, 1992.
4. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Yangi O‘zbekiston” strategiyasi, 2022.
5. UNDP Uzbekistan. *SDG National Progress Report*, 2023.
6. Karimov B. Ekologik xavfsizlik va barqaror rivojlanish: huquqiy yondashuv. – Toshkent, 2022.
7. UNEP. *Global Environment Outlook*, 2021.